

**Željka Tonković, Krešimir Krolo,
Sven Marčelić**

Klasika, punk, cajke – kulturni kapital i vrijednosti mladih u gradovima na jadranskoj obali

Zadar, Zagreb: Sveučilište u Zadru, Hrvatska sveučilišna naklada, 2020., 319 str.

Knjiga *Klasika, punk, cajke – kulturni kapital i vrijednosti mladih u gradovima na jadranskoj obali* autora Tonković, Krolo i Marčelić temelji se na anketnom istraživanju provedenom na kvotnom uzorku od 2 600 maturanata/ica u Puli, Rijeci, Zadru, Šibeniku, Splitu i Dubrovniku 2015. i 2016. godine. Istraživanje povezuje kulturne prakse i stavove mladih s njihovim vrijednosnim orijentacijama.

Knjiga se sastoji od ukupno jedanaest poglavlja. U poglavlju u kojem se razmatraju teorijska polazišta istraživanja prikazanog u knjizi, autori navode interpretacije različitih autora o odnosu između kulturne potrošnje i ukusa te klase. Raspravljaju nezaobilazan doprinos francuskoga sociologa Pierrea Bourdieua tom znanstvenom fokusu, zatim teorije o postmoderni i kasnoj moderni kao izvoru individualizacije, kao i teorije omnivorstva i univorstva. U odnosu na teorije individualizacije i omnivorstva, temeljna teza homologije glasi kako između klasnog položaja i kulturnog ukusa postoji izomorfni odnos: kulturni ukusi i prakse izvire iz klasnog položaja i oblikuju ga. Bourdieu kulturni kapital dijeli na utjelovljeni (dispozicije prema kulturi), objektivirani (posjedovanje kulturnih artefakata) i institucionalizirani (obrazovanje i titule). Autori smještaju raspravu o kulturnoj potrošnji i ukusima u šire okvire promišljanja o potrošačkom društvu, slabljenju tradicionalizacije, postmoderni kao kulturnoj logici kasnog kapitalizma i protumodernosti.

Teorijsko poglavlje slijedi razmatranje odnosa između lokalnih kulturnih konteksta i kulturnog kapitala. Prikazuju se indikatori kulturne infrastrukture te odabrani socio-demografski i socioekonomski pokazatelji razvijenosti gradova u Hrvatskoj u kojima je provedeno istraživanje.

Slijedi četvrto poglavlje u kojem se razmatra odnos između socioekonomskog statusa i kulturnog kapitala roditelja ispitanika/ca, uz teorijsku pretpostavku o intergeneracijskom prijenosu kulturnog kapitala. Podatci ukazuju na dva tipa kulturnih potrošača u uzorku roditelja: jedan čine roditelji koji imaju završeno tercijarno obrazovanje, preferiraju visoku kulturu i stranu glazbu te drugi koji čine roditelji završenoga srednjoškolskog obrazovanja koji su skloni domaćoj glazbi i tradicionalno-popularnim sadržajima. Rezultati pokazuju kako su sva tri oblika kulturnog kapitala povezani s klasnim položajem roditelja. Sklonost elitnoj kulturi tako se povezuje s višim klasnim položajem, dok se sklonost tradicionalno-popularnoj kulturi povezuje s pripadnosti radničkoj klasi, kad je riječ o glazbi. Roditelji koji pripadaju radničkoj klasi najmanje posjećuju kulturne sadržaje. Institucionalizirani kulturni kapital učenika povezan je s klasnim položajem roditelja – učenici/ce koji pohađaju gimnaziju najčešće dolaze iz obitelji u kojima su roditelji visokoobrazovani i zaposleni u klasi viših i nižih profesionalaca.

U sljedećem poglavlju autori su institucionalizirani kulturni kapital učenika operacionalizirali s tipom njihova srednjoškolskog programa te formalnim i neformalnim obrazovanjem u kulturi. Postoje razlike u pohađanju programa obrazovanja u kulturi s obzirom na vrstu srednjoškolskog programa (gimnazija ili strukovni programi) – pokazalo se kako polaznici/ce strukovnih programa u većoj mjeri pohađaju programe obrazovanja u kulturi. Spol se pokazao značajnim faktorom

utjecaja na obrazovanje u kulturi pa je udio sudjelovanja veći među učenicama. Razlike u pohađanju programa obrazovanja s obzirom na grad pokazale su se kao očekivane, a povezane su s veličinom grada, razvijenosti kulturne scene, kao i dostupnosti kulturnih (te obrazovnih) resursa. Prosječna vrijednost indeksa obrazovanja u kulturi najveća je među učenicima u Splitu, potom u Puli, dok je najmanja u Zadru. Zanimljivo je da istraživanje pokazuje veći utjecaj majki u prijenosu kulturnog kapitala. Utjelovljen kulturni kapital roditelja značajno je povezan s indeksom obrazovanja u kulturi.

U šestom poglavlju autori su analizirali posjećivanje kulturnih i zabavnih sadržaja. Pokazalo se da mali broj učenika/ca pokazuje interes za visoku kulturu, a preferiraju odlaske u kino, na sportska događanja, koncerte domaće glazbe i u gradsku knjižnicu. Obrasci kulturne potrošnje mladih predstavljeni u ovom poglavlju su rokersko-alternativni, elektroničko-eklektični, elitni i tradicionalno-popularni, a slični obrasci ustanovili su se u prethodnim istraživanjima (Tonković, Krolo i Marcelić 2014; Krolo, Marcelić i Tonković, 2016). Utvrđene su razlike u posjećivanja kulturnih sadržaja između srednjoškolaca prema spolu, tipu obrazovanja i mjestu stanovanja, pri čemu se razlika među gradovima pokazala kao najveća kad je korištena bivarijantna analiza. Učenici u Puli tako pokazuju najveću zainteresiranost za sudjelovanje u elektroničko-eklektičnoj i visokoj kulturi, oni u Šibeniku za rokersko-alternativni sadržaj, dok oni u Rijeci preferiraju posjećivanje tradicionalno-popularne kulture. Učenici u Dubrovniku pokazuju niže vrijednosti za većinu sadržaja. Međutim, korištenje hijerarhijske regresijske analize pokazalo je najveći utjecaj sociodemografskih i socioekonomskih varijabli kad se radilo o odnosu učenika/ca prema visokoj kulturi. Tako se pokazalo da djevojke značajno češće posjećuju sadržaje visoke kulture, što vrijedi i za učenike/ce koji su odrasli u

urbanim sredinama i ispitanike/ce iz Pule i Rijeke u usporedbi s drugim gradovima. Prihodi roditelja nisu se pokazali značajnim prediktorom za potrošnju visoke kulture, dok tip škole jest, kao i utjelovljeni i objektivirani kulturni kapital roditelja. Blok indikatora roditeljskoga kulturnog kapitala najviše pridonosi objašnjenju potrošnje tradicionalno-popularne kulture.

U sedmom se poglavlju autori bave glazbenim ukusom ispitanika/ca kao indikatorom utjelovljenoga kulturnog kapitala. Primijećeno je kako veću popularnost imaju žanrovi elektroničke popularne glazbe, domaće i regionalno-alternativne glazbe te domaće *pop rock* i strane pop-glazbe. Naglašene su tendencije grupiranja glazbenih preferencija; faktorskom analizom glazbenog ukusa srednjoškolaca dobivena su četiri faktora: elitno-rokerski, popularno-elektronički, narodno-zabavni i domaće-konvencionalni. Prema spomenutim faktorima napravljeni su indeksi ukusa za daljnju analizu. Pokazalo se kako djevojke više slušaju popularno-elektroničku glazbu, narodno-zabavnu i domaće-konvencionalnu. Glazbeni ukus srednjoškolaca upućuje na utjecaj utjelovljenoga roditeljskog kulturnog kapitala, kao i na moguću klasnu razliku između ispitanika/ca. U slučaju elitno-rokerskog ukusa prihodi u obitelji, tip obrazovanja i akumulacija kulturnog kapitala u obitelji pokazali su se kao valjani prediktori. Međutim, regresijske analize elitno-rokerskog i narodno-zabavnog ukusa pokazale su kako je u oba slučaja transmisija utjelovljenoga kulturnog kapitala bolji prediktor glazbenog ukusa od zanimanja roditelja. Gimnazijalci u prosjeku više slušaju elitne i suvremene glazbene žanrove, a učenici/ce strukovnih škola preferiraju narodno-zabavni i tradicionalno-popularni glazbeni sadržaj. Autori naglašavaju kako se indeksi glazbenog ukusa mogu podijeliti s obzirom na jezik koji prevladava u žanrovima, grupirajući prema tom ključu narodno-zabavni i tradicionalno-popularni

indeks kao povezan s domaćom/regionalnom jezičnom skupinom koji sadrže manju unutargrupnu žanrovsku raznovrsnost, dok se druga dva povezuju sa stranim (većinski engleskim) jezičnim skupinama. Na temelju toga autori zaključuju kako se spomenuta podjela može objasniti i konceptima univornost – omnivornost, to jest konceptima modernosti i tradicionalnosti.

Preferencije televizijskih sadržaja kao indikatora utjelovljenoga kulturnog kapitala tema je osmog poglavlja. Ispitanici i ispitanice ovog uzorka najčešće gledaju strane humoristične serije, dnevnik/vijesti, domaće humoristične serije, strane kriminalističke serije i talent-emisije. Spol utječe na preferencije, na način da su sportski sadržaji i filmovi češći izbor muških, a sapunice, *reality*-emisije i emisije za mlade ženskih ispitanica. I tu postoji podjela na jezik sadržaja, koja je u slučaju televizijskih sadržaja povezana s tipom škole. Tip škole utječe na izbor televizijskih sadržaja na način da je televizijski sadržaj na stranom jeziku i sadržaj koji autori karakteriziraju kao visoku kulturu više zastupljen kod gimnazijalaca. Faktorskom analizom autori su grupirali sadržaje na *reality*-spektakl, strani fikcijski, informativno-edukativni, sportsko-dokumentarni i glazbeni. Dvije dominantne struje ukusa u ovom se slučaju razdvajaju na kozmopolitske i tradicionalne, što autori povezuju s konceptom omnivora. Ustanovljena je povezanost između televizijskih preferencija i kulturnog kapitala roditelja i učenika/ca.

U idućem su poglavlju autori prikazali nalaze vezane uz sadržaje koje nude gradovi, zadovoljstvo tom ponudom i namjeru odlaska ili ostanka. Zadovoljstvo kulturnom ponudom i zabavnim sadržajima veće je što grad ima razvijeniju kulturnu infrastrukturu i resurse. Nadalje, zadovoljstvo ponudom povezano je s potrošnjom tradicionalno-popularnih sadržaja, kao što je slučaj i kod glazbenog i televizijskog ukusa. Kulturni kapital (pogotovo utjelovljeni i institucionalizirani)

najviše utječe na kulturne potrebe ispitanika/ca. Autori zaključuju kako najveći dio ispitanika pokazuje sklonost kulturi kao spektaklu i popularnim, konzumerističkim obrascima potrošnje. Gimnazijalci pokazuju veću omnivornost od ostalih. Odluku o preseljenju autori uzimaju kao jedan od indikatora (ne) zadovoljstva kulturnim sadržajima u njihovim zajednicama (iako ne presudan) pa je zanimljivo da oni koji razmišljaju o trajnom odlasku pokazuju obrazac ukusa koji karakteriziraju različiti sadržaji uključujući i one izvan *mainstream*-kulture. Taj su obrazac autori uočili i kod glazbenih i televizijskih preferencija.

U desetom poglavlju autori su korištenjem klaster analize identificirali tri tipa vrijednosnih orijentacija mladih: moderni, prijelazni i tradicionalni. Te se orijentacije dovode u odnos s obrascima kulturnih ponašanja mladih: ispitanici koji iskazuju moderne vrijednosti imaju veću sklonost stranim sadržajima i visokoj kulturi, dok su ispitanici tradicionalnih vrijednosti skloni domaćim i tradicionalnim sadržajima. U oba slučaja postoji homološki odnos između kultura dviju generacija. Prijelazni tip pokazao se kao sklon lokalnom i tradicionalnom te različitim međunarodnim sadržajima, a sklonost visokoj kulturi kod tih je ispitanika manja od ispitanika modernih vrijednosti i veća od ispitanika tradicionalnih vrijednosti.

Zaključno, autori oslikavaju kulturne i vrijednosne dispozicije učenika/ca u gradovima Jadranske Hrvatske i prezentiraju preporuke za javne politike. Ova je knjiga iznimno bogata podacima i analizama te, po mom mišljenju, daje izvrstan uvid u kulturne prakse mladih koji su sudjelovali u istraživanju. Bilo bi iznimno korisno provesti ovo istraživanje na populaciji mladih u Hrvatskoj, kako iz znanstvene perspektive, tako i s ciljem donošenja utemeljenih preporuka za javne politike. Naime, smatram pohvalnim to što su autori upravo preporukama odlučili zaključiti knjigu, kako bi ukazali na kulturne potrebe

mladih i načine njihova uvažavanja temeljene na istraživačkom naporu. Autori donose četrnaest preporuka za javne politike, u kojima je naglasak na povećanju dostupnosti kulturnih sadržaja mladima, uz svrhu povećanja kulturne participacije mladih na lokalnoj razini, dok istodobno pokušavaju utjecati na smanjenje nejednakosti u pristupu kulturi. Dio mjera odnosi se i na osnaživanje građanskih kompetencija mladih.

Marita Grubišić-Čabo

REFERENCE

- Tonković Ž, Krolo K i Marčelić S (2014): Kulturna potrošnja i glazbene preferencije: razvoj tipologije na primjeru Zadra. *Revija za sociologiju*, 44 (3): 287-315.
- Krolo K, Marčelić S i Tonković Ž (2016): Roditeljski kulturni kapital kao odrednica kulturnih preferencija mladih. *Društvena istraživanja*, 25 (3): 329-351.